

Лідія СЛІПЧИШИН,
кандидат педагогічних наук,
доцент Львівського навчально-наукового центру
професійної освіти
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

ДО ПИТАННЯ ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ РОБІТНИКІВ ТЕХНІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

У статті проаналізовано структуру технологічної культури та визначено її зміст для майбутніх робітників технічних професій. Виявлено, що в змісті стандартів професійно-технічної освіти відсутня інформація, яка сприяє вторинній професіоналізації та формуванню бази для багатопрофільної діяльності. Доведено ефективність механізму адаптації на ринку праці художньо-технічної творчості фахівців. Обґрунтовано, що інтегруючим чинником техніко-технологічної та художньо-естетичної культур учнів професійно-технічних навчальних закладів є проектна діяльність. Висвітлено роль педагогічного колективу училища стосовно залучення учнів до художньо-технічної творчості.

Ключові слова: технічна професія, технологічна культура, художньо-технічна творчість, проектна діяльність, професійно-технічний навчальний заклад.

В статье проанализирована структура технологической культуры и определено ее содержание для будущих рабочих технических профессий. Выяснено, что в стандартах профессионально-технического образования отсутствует информация, способствующая вторичной профессионализации и формированию базы для многопрофильной деятельности. Доказана эффективность механизма адаптации на рынке труда художественно-технического творчества специалистов. Обосновано, что интегрирующим фактором технико-технологической и художественно-эстетической культур учеников профессионально-технических учебных заведений является проектная деятельность. Освещена роль педагогического коллектива училища по привлечению учащихся к художественно-техническому творчеству.

Ключевые слова: техническая профессия, технологическая культура, художественно-техническое творчество, проектная деятельность, профессионально-техническое учебное заведение.

The article analyzes the structure of technological culture and defines its content for future workers of technical professions. It is revealed that in the content of the standards of vocational education there is no information that promotes secondary professionalism and formation of a base for multidisciplinary activities. The effectiveness of the mechanism of adaptation in the labor market of artistic and technical creativity of specialists is proved. It is substantiated that the integrating factor of techno-technological and artistic and aesthetic cultures

of students of vocational schools is project activity. The role of the teaching staff of the college in relation to the involvement of students in artistic and technical creativity is highlighted.

Key words: technical profession, technological culture, artistic and technical creativity, project activity, vocational school.

Упродовж другої половини ХХ століття відбувся активний розвиток технологій, які радикально вплинули на розвиток виробництва. Насамперед цей вплив позначився на технологічній освіті, яка стала привабливою для молоді, адже суспільство відчуло в ній потребу. У контексті діалектичного зв'язку між явищами паралельно почав набувати сили процес гуманітаризації, що орієнтувався на професійно-естетичне, етичне, економічне, екологічне та правове виховання молоді. Це дало поштовх для дослідження різних аспектів технологічної культури сучасного працівника, а сама технологічна освіта почала змінюватися в напрямі культуровідповідності, суттєво впливаючи на формування мислення особистості, орієнтуючи на гуманістичні цінності як провідний критерій перетворювальної діяльності людини.

Таким чином, технологічна культура покликана стати важливою особистісною якістю сучасного фахівця незалежно від того, в якій галузі він задіяний. Питання її розвитку тісно пов'язане із зацікавленістю молоді в технологічній освіті, а для учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) ця зацікавленість перетворюється в мотивацію оволодіти не просто фахом, а й такою діяльністю, яка допоможе адаптувати їх до потреб ринку. Оскільки в технологічній освіті інтегруючим чинником є творча проектна діяльність, то в освітньому процесі професійно-технічних навчальних закладів основна увага повинна звертатися на проектно-технологічну підготовку тих, хто навчається і здобуває фах, а також на тенденції, що визначилися на ринку праці щодо механізмів професійної адаптації та засад інтеграції професій. Як показує досвід європейських країн, а також деяких ПТНЗ в Україні, в галузі технічних професій набуває актуальності художньо-естетичний аспект, який реалізується через художньо-технічну творчість.

Пошук шляхів розв'язання проблеми затребуваності випускників професійно-технічних навчальних закладів на ринку праці не втрачає своєї актуальності й сьогодні. У цьому контексті в дослідженнях багатьох учених звертається увага на необхідності

формування і розвитку в учнів ПТНЗ технологічної культури і залучення їх до проектно-технологічної діяльності (С. Багишев, А. Беляєва, С. Гончаренко, Р. Гуревич, О. Коберник, В. Сидоренко, В. Скакун, Д. Тхоржевський), а також до технічної й художньо-технічної творчості (В. Вдовиченко, С. Кожуховська, М. Корець, Б. Неменський, Л. Оршанський, А. Терещук, В. Тименко). Проте, як показує аналіз праць щодо означених аспектів, проблеми системного залучення учнів ПТНЗ до художньо-технічної творчості через проектну діяльність у наукових дослідженнях приділено недостатню увагу, що й окреслило тему нашої статті.

Мета статті – обґрунтувати механізм залучення учнів ПТНЗ до художньо-технічної творчості та ознайомити із досвідом його впровадження у професійно-технічних навчальних закладах.

Виходячи з вищезазначеної мети, нами були сформульовані **завдання**: проаналізувати структуру технологічної культури та визначити її зміст для майбутніх робітників технічних професій; показати вплив інтеграційних процесів в економіці на типологію професійних полів; обґрунтувати проектну діяльність як інтегруючий чинник формування техніко-технологічної та художньо-естетичної культури учнів; ознайомити з досвідом роботи у ПТНЗ щодо художньо-технічної творчості майбутніх робітників технічних професій.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, у професійній діяльності техніка й спосіб виробництва пов'язані із творчим мисленням і творчою перетворювальною діяльністю людини, в якій технологія є універсальним способом, що формує алгоритм діяльності. Означений алгоритм складається із двох компонентів: *основного*, який включає процеси проектування і виробництва, та *допоміжного*, який відображає етапи перетворювальної діяльності й за своєю суттю є варіативним. Аби виконувати професійні функції, фахівець повинен бути добре ознайомлений зі знаряддями праці в конкретній діяльності та володіти навичками, вміннями і прийомами їх застосування. Оскільки кожній професії притаманна певна технологічна основа, то, виходячи з цього, професійний розвиток фахівців тісно пов'язаний із її розширенням і поглибленням, тобто приростом. Таким чином, створюються передумови для широко- і багатопрофільної діяльності, яку, у свою чергу, покладено в основу інтеграції професій.

Носіями професійного техніко-технологічного знання є фахівці, які беруть безпосередню участь у процесах виробництва, управління та експлуатації різних технічних систем. У кожного з них формується технологічна культура, яка в узагальненому вигляді має таку структуру (за В. Симоненком): технологічні знання, вміння та особистісні якості людини (ТЗУЯ); технологічний світогляд (ТС); технологічне мислення (ТМ); технологічна етика (ТЕ); технологічна естетика (ТЕс) [3]. У цьому контексті кожен елемент структури має відповідне змістове наповнення:

1) *технологічні знання* – знання з галузі техносфери, способів перетворювальної діяльності та сучасних перспективних технологій виробництва й життєдіяльності людини; *технологічні вміння* – вміння робити свідомий і творчий вибір оптимальних способів перетворювальної діяльності, швидко освоювати сучасні технології та відповідно до них опановувати нові види діяльності або професії,

проектувати власну діяльність, передбачати її результати, проводити дизайн-аналіз, використовувати ІКТ, здійснювати проектну діяльність, виконувати графічні побудови тощо; *важливі особистісні якості фахівця, спрямовані на технологічний компонент професійної діяльності*, – самовизначення в діяльності або професії, працелюбність, різноманітність пізнавальних інтересів, гнучкість мислення, самостійність, компетентність, мобільність, дисциплінованість, підприємливість, потреба в самовдосконаленні;

2) *технологічний світогляд* – система технологічних поглядів на природу, суспільство, виробництво, людину та її мислення;

3) *технологічне мислення* – мислительна здатність людини до створення матеріальних і духовних цінностей, спрямована на пошук оптимальних засобів перетворення речовини, енергії та інформації в потрібний продукт;

4) *технологічна етика* – сукупність норм і принципів, дотримання яких забезпечує партнерське співіснування людини і техносфери (техносистем);

5) *технологічна естетика* – естетичне ставлення людини до засобів, процесів і результатів перетворювальної діяльності (виявляється в дизайнерських знаннях, уміннях і здібностях, у перетворенні технологічного середовища за законами краси).

На нашу думку, змістове наповнення технологічної культури майбутнього фахівця технічного профілю (токаря, фрезерувальника, електрозварника, столяра, будівельника, автослюсаря тощо) включає:

- *Технологічні знання, вміння та особистісні якості людини*: знати види інструментів, що використовуються в роботі, вміти користуватися інструментами, приладами; послідовно виконувати прийоми, дії; використовувати різні техніки; знати, які вироби і чому популярні; виконувати ескізи, малюнки, схеми виробів; вміти знаходити інформацію в різних джерелах, проводити економічний аналіз роботи; проектувати виріб і процес його виготовлення.

- *Технологічний світогляд*: розуміти взаємодію людини з природою, технікою (визначити, кому належить провідна роль – людині чи техніці); розуміти роль технологій у людській діяльності; розуміти необхідність освоєння сучасної техніки і технології; розуміти потребу створення досконалих моделей, схем, малюнків, креслень із використанням ІКТ; використовувати для виконання роботи програмне забезпечення; вміти втілювати ідею в проект.

- *Технологічне мислення*: вміти здійснювати пошук необхідних інструментів, приладів, матеріалів для виконання роботи; вміти скласти необхідну послідовність операцій відповідно до умов; вміти довести соціальну роль професійної діяльності; вміти аналізувати, порівнювати, компонувати у ході виконання графічних робіт, демонструвати наявність образного мислення; розуміти структуру інформаційної сфери та знати способи отримання інформації; виявляти наявність проективного компонента образного мислення.

- *Технологічна етика*: знати про шкідливий вплив роботи, техніки і способи його уникнення; знати про можливі негативні наслідки технологій та способи їх уникнення; обирати для роботи ті види діяльності, що не шкодять людству і суспільству; чітко та акуратно виконувати графічні роботи; використовувати коректну інформацію та перевіряти її достовірність; пам'ятати про недопущення у ході розробки проекту негативних наслідків.

- *Технологічна естетика*: знати ергономічні вимоги до інструментів, приладів, виробів; знати і вміти обирати викінчувальні та оздоблювальні види робіт; знати, що таке естетичні цінності та властивості, естетичні можливості різних матеріалів та способи (техніки) їх обробки, вміти їх застосовувати; знати стилі, основи композиції і рисунка, вміти проводити дизайн-аналіз; уміти шукати і використовувати інформацію естетичного характеру; мати дизайнерські знання, вміти їх застосовувати.

Аналіз змісту технологічної культури, якою повинні володіти майбутні фахівці технічних професій, засвідчує наявність значної кількості інформації, яка відсутня в стандартах професійно-технічної освіти, однак недостатність знань і вмінь відповідного характеру у випускників ПТНЗ відчувається у разі пошуку роботи, адаптації до ринкових умов, навчання у закладах вищого рівня. Насамперед це стосується проектно-технологічної діяльності, технічної й технологічної естетики, які є підґрунтям художнього конструювання. Це актуалізує потребу залучення майбутніх робітників до професійно орієнтованої художньої діяльності.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному виробництві, сприяють розвитку нової тенденції у професійному розподілі праці – інтеграції професій. Вона як явище виникла із проблеми якнайповнішого задоволення потреб виробництва у підвищенні зайнятості на робочих місцях, розширенні зони обслуговування і взаємозаміні робітників. Доцільним організаційним механізмом було визнано суміщення функцій різних професій. У 60-х роках ХХ ст. суміщення функцій різних професій було звичним явищем у комплексних бригадах, що організовувалися в цехах підприємств; у 70-х – почала реалізовуватися інтеграція номенклатурних робітничих професій, що ґрунтувалася на аналізі розвитку змісту і характеру праці робітників; у 80-х – викристалізувалися дві форми інтеграції робітничих професій залежно від основної підстави для неї: інтеграція на основі спорідненості змісту професій та інтеграція неспоріднених за змістом професій, необхідних конкретному робітникові у трудовій діяльності. Спочатку була поширена перша форма, однак, починаючи із 90-х років, почала набувати популярності друга. Тенденція до об'єднання професій за другою формою з'явилася тоді, коли виникли комплексні проблеми під час виконання складних робіт, що потребували об'єднання професій, неспоріднених за принципом дії складного виробничого устаткування з його частинами. У таких випадках необхідною стала багатопрофільна спрямованість підготовки робітників. В інтеграційному процесі ця тенденція яскраво проявляється сьогодні, однак при цьому відчутний вплив сучасних економічних реалій: різке скорочення масового виробництва, що створило умови для дрібносерійного та одиничного виробництва, коли ефективним механізмом стабільності є інтеграція професій. Ураховуючи вихідні умови для реалізації другої форми інтеграції, варто констатувати, що її можна застосовувати лише на етапі вторинної професіоналізації, адже учні ПТНЗ, які прийшли навчатися після загальноосвітньої школи, мають недостатню базу для освоєння багатопрофільної професії. Це завдання можна ефективно вирішувати через модульне навчання [1; 2]. Сьогодні у професійному навчанні підґрунтям для вторинної професіоналізації є поєднання різних типів професійної діяльності за особливостями предмета праці.

У професійному навчанні у ПТНЗ обмежуючим чинником є модель майбутнього фахівця, яка ґрунтується на стандарті ПТО. Аналіз професій, за якими можна готувати спеціалістів у ПТНЗ [5; 6] за типами професійних полів, дав можливість виокремити серед технічних професій найбільш доцільні фахи для інтеграції: людина+техніка+образ та людина+техніка+знак+образ. Як виявилось, це стало підставою для виникнення таких професій: фрезерувальник-гравер (слюсарний, друкарських форм, шрифту); коваль ручного кування, коваль художнього кування, коваль дорогоцінних металів; коваль-штампувальник-ливарник художніх виробів (металів, пластмас та ін.); лицювальник синтетичними матеріалами-лицювальник-мозаїст-сатинувальник; каменотес-розпилювач каменю (виробництво художніх виробів); столяр-різьбяр; чеканник-монтувальник виробів із дорогоцінних металів; складув-склодув художніх виробів та ін. Отже, потреби ринку актуалізують застосування механізму інтеграції, а роботодавець ініціює, які фахи інтегрувати. Сучасні проблеми зайнятості населення, зокрема і молоді, яка навчається у ПТНЗ, можна частково розв'язати, створюючи умови для вторинної професіоналізації через реалізацію художнього аспекту професійної діяльності.

Якщо в загальноосвітній школі ключовим методом для реалізації проектно-технічної діяльності в технічному, художньо-технічному й художньому аспектах є «Технологія», то у професійній підготовці майбутніх робітників цей процес більше переноситься на позаурочну роботу, а також позанавчально, яку в більшості областей проводять позашкільні заклади системи ПТО. З'єднувальною ланкою, інтегруючим чинником між навчальною, позаурочною і позанавчальною роботою є проектна діяльність.

На нашу думку, у ПТНЗ проектно-технічної діяльності потрібно навчати за допомогою варіативного модуля, зміст якого складається із двох частин: перша – стосується основ проектно-технологічної діяльності, друга – основ професійного дизайну. Очікуваним результатом є проект і практичне виготовлення довільно обраного об'єкта. У кінцевому результаті проект оцінюється у двох аспектах – техніко-технологічному і художньо-естетичному, кожен із яких відображає певний рівень сформованості техніко-технологічної та художньо-естетичної культури і ступінь розвитку відповідного мислення. У ході виконання проекту необхідно показати: знання, вміння і навички професійної діяльності; рівень виконання трудових дій, які відображають професійну майстерність; відчуття гармонії та краси; вміння спланувати роботу і розписати всі її етапи. Особливістю проекту є те, що він авторський, тому жорсткі вимоги до опису його етапів відсутні, тобто автор до власних міркувань за бажанням може додати текстовий матеріал, креслення, ескізи тощо. Найважливіша вимога – проект повинен мати логічну структуру і бути завершеним.

У контексті реалізації інтеграції професій типів (Л+Т+О) наведемо приклад Івано-Франківського ВПУ № 21 машинобудівного профілю. Педагогічний колектив навчального закладу – це значна кількість колишніх працівників машинобудівного заводу «Автолившмаш», багатопрофільного виробника обладнання для різних галузей промисловості: ливарної, аграрної, вугільної, енергетичної, нафтогазової та ін. До складу підприємства входить спеціальне конструкторсько-технологічне бюро, що дозволяє оперативню

виконувати проектні роботи та документальну підготовку виробництва. Маючи досвід у виготовленні індивідуальних виробничих проектів, педагоги училища застосовують його в роботі з учнями: продуктивно працюють гуртки технічної та художньо-технічної творчості; учнів залучають до раціоналізаторської та винахідницької діяльності, про що свідчать патенти, які вони отримали (1 – на винахід, 4 – на корисну модель, 4 – на промисловий зразок). Значна увага педагогічного колективу приділяється роботі з технічно і художньо обдарованими учнями, яка зазвичай проводиться в позаурочний час. У пошуках джерел стабільності для професійної підготовки майбутніх фахівців адміністрація училища ініціювала новий напрям, орієнтований на художній аспект, – виробник художніх виробів із металу-коваль ручного кування. У західному регіоні Івано-Франківське ВПУ № 21 – єдиний заклад, що отримав ліцензію на цю професію. Інноваційними напрямками діяльності закладу є: участь у щорічних майстер-класах відомого голландського майстра Хууба Сенсена (вже дев'ять років поспіль), Міжнародному фестивалі «Свято ковалів», співпраця з Івано-Франківським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, Інститутом мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, загальноосвітніми навчальними закладами щодо проведення конкурсу з художньої обробки металу серед учнів 9-х класів. Випускники закладу працевлаштовуються не лише на промислових підприємствах, а й у фірмах, майстернях, фабриках ковальського спрямування. У світлі європейської програми «Креативна Європа» (на період 2014-2020 рр.) [4] ковальство розглядається як одне із найстаріших елементів економічного зростання. Однак подібні елементи мають виражений регіональний аспект і пов'язані з креативним потенціалом населення.

Висновки. Отже, залучення учнів ПТНЗ до художньо-технічної творчості переслідує інтегровану мету: виявити і розкрити обдарування учнів; сформувати основи проектної діяльності; розвинути технологічну і художньо-естетичну культуру в контексті

професійної діяльності. Таким чином, у майбутніх фахівців будуть сформовані необхідні знання і вміння, технологічна культура, що допоможе адаптуватися до вимог ринку. У цьому процесі ефективним механізмом є інтеграція, орієнтована на художній аспект професій. В Україні є варті уваги приклади залучення учнів ПТНЗ до художньо-технічної творчості та здійснення навчальним закладом інноваційної діяльності.

Подальше дослідження проблеми плануємо спрямувати на розробку варіативного модуля в контексті розширення основи професійної діяльності в художньому аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Модульно-компетентностное профессиональное образование : методические рекомендации // Приложение к журналу «Профессиональное образование». – М., 2003. – № 11. – 34 с.
2. Проблемы организации профессионального образования на интегративной основе : сб. науч. тр. / под ред. Ю. С. Тюнникова ; АПН СССР ; НИИ профессиональной педагогики. – М., 1990. – 95 с.
3. Симоненко В. Д. Технологическая культура и образование / В. Д. Симоненко. – Брянск : Изд-во БГПУ, 2001. – С. 67–74.
4. Шлепакова Т. Л. Переформатування системи управління в галузі культури та європейський досвід інноваційного розвитку (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованих документів за 2015–2016 рр.) [Електронний ресурс] / Т. Л. Шлепакова // ДЗК. – 2016. – Вип. 2/5. – Режим доступу : http://www.nplu.org/storage/files/-Infocentr/Tematch_ogliadi/2016/dos.pdf.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.jobs.ua/ukr/classifier/>.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.jobs.ua/ukr/classifier/dopolnenie-A/>.

Дата надходження до редакції: 06.07.2017 р.